

تفسیر و مفسران

هر معشوقی با عاشق خویش مناسبتی داراست

است در محبت شیء ذات خود را و صورت محبوب علت این است که نفس محبوب خویش گردیده و عشق به جمال خویش پیدا کند، پس از دانستن این مقدمه گوئیم حق تعالی عاشق به ذات خود و مبتهج به جمال خویش است مرآت و آینه شهود طلب نماید.

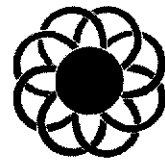
پس انسان را به صورت و فعلیت کمالی خود خلق فرمود و به طور کامل مطابق و محاذی کمال خویش نمود، آنگاه عالم جود را نسخه تفصیلی انسان مقرر ساخت، از این رو عالم کبیر و صغیر دو محبوب اجمالی و تفصیلی حضرت حق محسوب و برای مشاهده جمال ازلی به منزله دو مرات متوازی بشمارند و حدیث (کنت کنزا خفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الحق لکی اعرف) اشاره به همین نکته است، خصوصاً اگر اعرف را به صیغه معلوم بخوانیم، نه به صیغه مجهول، اما باید دانست که انسان هم چنین عالم کبیر به حکم اسم (رب العالمین) به صورت تدریجی و به صفت تجدد و لغت تصرف ارایه صورت کمالی جمال ازلی دهند و از آنجا که واجب تعالی عاشق جمال خویش به صورت جمعی و به صفت دفعی نیز می باشد؛ پس ناگزیر مشاهده معشوق خود عالم صغیر و کبیر به صورت اجتماع و نعت جمعی و دفعی نیز معشوق حضرتش خواهد بود.

بنابراین در سر محبت ذات به ذات و عشق به کمال ذات انشاء عالم و ایجاد بنی آدم بر سبیل ابداع و جمعیت وجودی مندمج و مندرج است، از این رو پس از بیان خلق عالم بر وجه تجدد و تقاضی که مدلول اسم (رب العالمین) است و همچنین بعد از بیان بلو وجود به ذکر اسم (الرحمن) و ختم وجود به ذکر اسم (الرحیم) بدون فاصله اشاره به ایجاد نشأه ثانیه و خلق جدید علم وانسان به صورت دفعی جمعی رفته و به واسطه ذکر اسم (مالک یوم الدین) حضور کلیه اشیاء را بوجود ابعای گوشزد ساخته و از جهت همین جمعیت وجودی روز رستاخیز را (یوم الجمع) و (یوم المجموع) نیز گویند.

صدای حزین جبرئیل

باید ها و نباید ها در قرائت

کاظم قاضی زاده
«بخش چهارم»

قرائت و قاریان

در این مقال، به یکی از زیر مجموعه های ادب مواجهه با قرآن پرداخته شده است. ابتدا در یک بررسی تاریخی به شیوه قرائت قرآن در هنگام نزول و (قرائت تیل)، قرائت ترتیلی پیامبر (ص)، قرائت زیبا و حزن آمیز انمه اطهار و قرائت با الحان صحابه پرداخته و سپس قرائتهای مطلوب، نامطلوب و مورد اختلاف را ارائه نموده ایم. در شماره قبل از این مقاله، به بررسی ارتباط چهار قرائت ترتیل، تحدیر، تحقیق و تدویر پرداخته شد. همچنین به بررسی مقایسه ای درجه مطلوبیت قرائت تحدیر و ترتیل و تحقیق اشاره گشت. از انواع دیگر قرائتها، معرفی قرائت با صوت نیکو، قرائت با صدای متوسط و قرائت همراه با حزن آورده شد.

ب: قرائتهای نامطلوب

۱- قرائت هذرمی

هذرمه، به معنای سرعت زیاد در گفتار و راه رفتن است و به خلط و قاطی کردن کلمات نیز هذرمه اطلاق می شود. امام صادق علیه السلام در روایتی فرموده اند: «قرآن، به صورت هذرمه قرائت نمی شود و لکن به صورت ترتیل خوانده می شود»^۱

این عیاس نیز گفته است:

«لوستر می دارم که قرآن را در سه روز ختم کنم تا آن که در یک شب و همراه

با تخلیط و سرعت بسیار بخوانم.»^۲

نامطلوب بودن این نوع قرائت که با تضییع ادای مناسب حروف همراه است روشن است.

۲- قرائت همراه با تآثر ساختگی مفرط

گرچه تآثر واقعی از آیات قرآن و هماهنگ سازی نوع قرائت با مضمون آیات، مطلوب است؛ اما تآثر ساختگی و اظهار از خود بیخود شدن کاذب منهی و نامطلوب است.

جابر بن عبدالله می گوید: به امام باقر علیه السلام گفتم: گروهی اینگونه اند که

کنجینه

۳- روایات قرائت با تغنی و غناء

ه: سعد بن ابی وقاص از پیامبر (ص) نقل کرده است که حضرتش فرمودند: «قرآن به طور حزین نازل شده است پس هنگامی که آن را قرائت کردید بگریید و اگر گریه نکردید (لا اقل) خود را به حال گریه بدارید. و با قرآن «تغنی» کنید که هر کس به قرآن تغنی نماید از ما نیست».^{۱۰}

در ذیل روایت تعبیر «من لم یتغن باقرآن فلیس منا» وارد شده است که در روایت دیگری نیز این تعبیر تکرار گردیده است. در این روایت یگانه و غناه مقلان با هم ذکر شده است گرچه تغنی همراه با حزن و فرح محقق می‌شود اما به قرینه بگناه مقصود از روایت تغنی محزون است. البته روایات مطلقی در تغنی نیز وجود دارد که مقلان با بگناه استعمال نشده است. و: در روایت مرفوعه دیگر آمده است که پیامبر (ص) فرمودند:

«از ما نیست کسی که به قرآن تغنی نکند».^{۱۱}

ز: روایت دیگری نیز از پیامبر بدین صورت نقل شده است:

«خداوند به چیزی اجازه نداده است آنگونه که به پیامبر خوش صدایش اذن داده که قرآن را با تغنی و صدای بلند قرائت کند».^{۱۲} (با توجه به این که کلمه اذن به معنای استماع هم آمده است این احتمال که به جای اجازه و اذن استماع خداوند نسبت به پیامبر باشد نیز می‌رود ولی در هر صورت دلالت روایت تمام است.)

ح: شافعی از پیامبر روایت کرده است که فرمود:

«خداوند به چیزی اجازه نداده است آنگونه که به پیامبر خوش نغمه‌اش در قرائت قرآن اذن داده است».^{۱۳}

روایت اخیر به نظر می‌رسد با روایت قبل از آن در معنا یکسان باشد؛ گرچه در روایت اخیر، تعبیر تغنی وجود ندارد ولی از تعبیر «حسن ترنم» استفاده شده است که این کلمه خود به نوعی معنای تغنی را (در میان احتمالات مختلفی که بعضی ارائه کرده‌اند) روشن می‌کند. این روایت نیز احتمال روایت قبل را از جهت معنا برمی‌تابد.

۴- روایات تطریب قرآن

ط: محمبین احمد قرطبی ناقل روایاتی است که از تطریب قرائت نهی کرده است. وی از ابن جریج نقل می‌کند که ابن عباس گفته است:

«پیامبر اکرم (ص) را مودنی بود که در آن تطریب می‌نمود، پس حضرت رسول وی را فرمودند امان آسان و روان است پس اگر آنان گفتن تو آسان و روان باشد آنان بگو و گرنه آنان مگو».^{۱۴}

از این روایت وی نهی از تطریب اذان و حرمت آن را استفاده کرده است و پس از آن به طریق اولویت آن را به نهی از تطریب از قرائت قرآن تسری داده است. وی همچنین ناخشنودی انس بن مالک از قرائت بلند و تطریب گونه زیاد التیمی را نقل می‌کند و از قول وی می‌گوید: صحابه اینگونه قرائت نمی‌کرده‌اند.^{۱۵} وی در نقل حکایات دیگری انکار سعید بن مسیب و قاسم را از قرائت تطریبی بازگو می‌نماید.^{۱۶}

کیفیت جمع عرفی بین این روایات

روایاتی که از نظر گذشت دارای مضمون واحدی نبود اما با توجه به نزدیکی یا تساوی معنایی کلمات وارده در هر یک (تغنی- تطریب- ترجیع و قرائت به الحان)، پیام همه آنها را می‌توان در موضوع واحد دانست. این منظور در معنای کلمه ترجیع می‌نویسد:

«رجع الرجل و ترجع: صدا را در گلویش چرخاند چه در قرائت در اذان، در غناء و یا مزمار و یا غیر از اینها از آنچه به آن ترنم می‌شود... ترجیع صدا به معنای چرخاندن صدا در حلق است بمانند قرائت اصحاب الحان».^{۱۷}

این اثر نیز در مفهوم الحان توضیحی می‌دهد که همه کلمات مشابه را شامل می‌شود. وی می‌نویسد:

«لحون و الحان همان تطریب- ترجیع صدا و نیکو ساختن قرائت و شعر و غناء است».^{۱۸}

حتی در دیدگاه بعضی روایاتی که در باب تحسین التقرائة وارد شده است به نحوی متضمن امر به ترجیع در قرائت است؛ چرا که بدون ترجیع اصولاً صدای نیکو محقق نمی‌شود. محمد مجلین ابراهیم حسینی که از علمای قرن دوازدهم می‌باشد در فن غناء و موسیقی، ید طولایی داشته است. وی در رساله‌ای که درباره موضوع و حکم غناء در اسلام تألیف کرده می‌نویسد:

هنگامی که چیزی از قرآن را بخوانند یا بر آنها خوانده شود، بیهوش و از خود بی‌خود می‌شوند به طوری که اگر دو دست و دو پای آنها قطع شود متوجه نمی‌شوند. آنگاه امام باقر علیه‌السلام فرمودند:

«خداوند پاک و منزّه است این حالت آنان از شیطان است [نه از رحمن]. اینگونه توصیف نشمندان [نباید اینگونه در مقابل قرآن باشند]. آن [حالت مناسب در حال قرائت و سماع قرآن] نرمی، رفته اشک و ترس از خناست».^{۱۹} مرحوم علامه مجلسی در ذیل حدیث می‌نویسد: «مراد آن است که اینان در ادعایشان دروغ می‌گویند».^{۲۰}

ج: قرائت مورد اختلاف

در میان روایاتی که به توصیه یا طرد چگونگی قرائت وارد شده است به طور خلاصه چهار عنوان ترجیع، تغنی، قرائت به الحان و تطریب در این زمینه وارد شده است. درباره رابطه اینگونه قرائات به نظر می‌رسد که تفاوت زیادی بین آنها نباشد و همه به نوعی به قرائتی که همراه با آواز و نغمه و خوشخوانی است اشاره دارد. ولی روایات، در توصیه یا نهی از اینگونه قرائت مختلف است؛ حتی در عنوان واحد (مثل تغنی) روایات به ظاهر متعارضی وجود دارد؛ از سوی دیگر مسأله تحریم غناء به طور مطلق (چه در ضمن قرائت قرآن و چه در ضمن مضامین دیگر) بر دیدگاه اندیشمندان در این زمینه سایه افکنده است. قبل از بررسی این نوع قرائت مجموعه روایاتی که در این زمینه رسیده است را از نظر می‌گذرانیم.

۱- روایات قرائت ترجیعی

الف: حکایت قرائت پیامبر اکرم (ص)

عبدالله بن مغفل مزنی می‌گوید:

«پیامبر اکرم (ص) در سال فتح مکه در یکی از مسیرهایش، سوره فتح را سوار بر مرکب قرائت کرد و در قرائت خویش ترجیع نمود».^{۲۱}

ب: روایت معتبره ابوبصیر

امام باقر علیه‌السلام فرمودند:

«ای ابامحمد (کنیه ابوبصیر است) بخوان به گونه‌ای که نه آهسته باشد نه خیلی بلند. و صدایت را در قرائت قرآن در گلو بچرخان؛ چرا که خداوند صدای زیبایی که در آن ترجیع باشد دوست دارد».^{۲۲}

در سند این روایت ابراهیم بن هاشم و علی بن ابی حمزه بطائنی قرار دارد. درباره ابراهیم بن هاشم توثیق خاصی وارد نشده است و به همین جهت بعضی روایات او را به «حسنه» تعبیر می‌کنند؛ اما با توجه به این که وی از معاریف بوده است و اجلاء از او روایت کرده‌اند و روایات کثیری دارد، صرف عدم ذم دلالت بر توثیق وی از سوی اندیشمندان عصر وی بوده است.

علی بن ابی حمزه بطائنی واقفی است و در بعضی از کلمات وی را اهل الوقف معرفی کرده‌اند وی مذمت‌های متعددی دارد و در مقابل این مذمتها، توثیقی برای او از جانب شیخ طوسی در کتاب عده^{۲۳} وارد شده است. با توجه به اینکه بعضی از این مذمتها مربوط به مذهب او است- نه وثاقت او- و بعضی از آنها محتمل است مذمت فرزند وی باشد چرا که هم پدر و هم پسر به ابن ابی حمزه مشهور هستند؛ بدین جهت توثیق وی از معارض قطعی خالی مانده و روایت موثقه خواهد بود.

مدلول این روایت معتبره لا اقل نوعی از ترجیع در قرائت را مطلوب می‌شمارد.

۲- روایات قرائت بالالحان

ج: عبدالله بن سنان از امام صادق علیه‌السلام روایت می‌کند که وی از قول پیامبر (ص) فرمود:

«قرآن را به آوازها و نغمه‌های (الحان) عرب قرائت کنید و از آوازهای اهل گناه و کبایر بپرهیزید. هر آینه پس از من مردمانی می‌آیند که قرآن را در گلو بچرخانند (ترجیع کنند)؛ مانند خوانندگی و نوحه‌خوانی و خواندن کشیشان که این قرائت از گلوئی آنها نگذرد [مقبول درگاه خداوند واقع نشود] دل‌های ایشان وارونه است و دل هر کس که از اینان خشنود شود، نیز وارونه است».^{۲۴}

د: حذیفه بن یمان، روایت مشابه دیگری را نقل کرده است، در نقل حذیفه، به جای تعبیر ایاکم و لحون اهل الفسق و اهل الکبائر آمده است؛ ایاکم و لحون اهل العشق، و اهل الکتابیین^{۲۵}. به تعبیر دیگر صدای آواز اهل عشق و هوس و نوع قرائت اهل دو کتاب تورات و انجیل منتهی‌عنه قرار گرفته است.

«مقصود ما در این رساله آن است که [بیان کنیم] حسن صوت، فقط با مناسبات عددی محقق می‌شود که آن هم بر تحقق ترجیهای مختلف در غنا متوقف است. این نکته برای آنان که در انواع صدا تامل کنند، واضح است؛ چرا که صدای صاف و بدون ترجیح اصولاً نه زیبا است و نه زشت و مدار حسن و قبح صدا به توازن و عدم توازن عددی صداهای مختلف است.»^{۱۹}

جندای از روایاتی که در مطلق غنا وارد شده است روایت مذکور در قرائت قرآن به اصوات ترجیحی و... سه دسته می‌شوند که عبارتند از:

- ۱- روایات دال بر لزوم یا حسن مطلق ترجیح و تغنی به قرآن.
 - ۲- روایات دال بر تفصیل بین انواع ترجیح و تلحین از جهت مطلوبیت و عدم آن.
 - ۳- روایات دال بر عدم جواز تطریب به قرآن مطلقاً.
- با صرف نظر از سند روایات، از جهت دلالتی جمع عرفی و مقبولی بین دسته اول و سوم وجود دارد، شاهد جمع عرفی آن نیز روایات دسته دوم است.
- بدین ترتیب روایاتی که مطلق ترجیح را مجاز یا مطلوب دانسته است به غنای اهل فسوق و عشق و غنای اهل کتاب (در مجموع غنای لهوی) تقیید می‌خورد و تطریب محرم نیز در همین دایره قرار می‌گیرد.
- البته اگر به سند روایات نظر کنیم، روایات تغنی در حد استفاضه بوده و تنها روایت معتبر در این روایات معتبره ابوبصیر مبنی بر مطلوبیت ترجیح در قرائت است. البته مضمون این روایت با ادله دیگری که وجود دارد- حتی اگر روایات دیگر ذکر شده آن را تقیید نزد- به ترجیح غیر لهوی تقیید خواهد خورد.
- جمع عرفی مذکور در صورتی تمام است که روایاتی که درباره مطلق غناء وارد شده منافاتی با مدلول این جمع نداشته باشد. امادر صورتی که از آن روایات حرمت مطلق ترجیح و یا غناء را استفاده کنیم بدون تردید بین مدلول روایات تعارض خواهد افتاد و یا به دنبال جمع عرفی دیگری باید تلاش کرد.
- فقهایی که فتوای به حرمت مطلق غناء داده‌اند ناگزیر روایات مذکور را به معانی غیرظاهر حمل نموده و یا اصولاً به طرد آنها مبارت ورزیده‌اند.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- محمد حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۸۶۲. متن روایت «لن القرآن لایقرء هنرمه ولكن یرتل ترتیلاً.»
- ۲- ابن اثیر، النهایة فی غریب الحدیث، ج ۵ ص ۲۶۵.
- ۳- محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۷. متن روایت «سبحان الله ذاک من الشیطان ما یهناعتوا، انما هو اللین والرقة والدمعة والوجل.»
- ۴- مولی محمدباقر مجلسی، مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول (تهران، دارالکتب الاسلامیة) ج ۱۲، ص ۵۰۳.
- ۵- صحیح مسلم بشرح النووی، ج ۶ ص ۸۱.

۶- محمد حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۸۵۹. متن روایت «یا ایا محمد اقرا ما بین القراءتین تسمع اهلک و رجع بالقرآن صوتک فان الله عزوجل یحب الصوت الحسن یرجع فیہ ترجیلاً.»

۷- ر.ک: آیةالله الخویی، معجم رجال الحدیث (قم، مرکز نشر آثار شیعه) ج ۱۱، ص ۲۲۶.

۸- محمد حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۸۵۸. متن روایت «قال رسول الله (ص) اقروا القرآن بالحن العرب و اصواتها و ایاکم و لحن اهل الفسوق و اهل الکبائر فانه سیجیء بعدی اقوام یرجعون القرآن ترجیع الغناء و التوح و الرهبانیه لایجوز تراقیهم قلوبهم مقلوبه و قلوب من یجیهه شانهم.»

۹- محمدبن احمد قرطبی، همان، ج ۱، ص ۱۷ و بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۱۹۰؛ به نقل از جامع‌الآخبار، ص ۵۷ و دعوات راوندی.

۱۰- مولی محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۱۹۱؛ و مولی محسن کاشانی، تفسیرالصادق، ج ۱، ص ۶۲ متن روایت: «لن القرآن نزل بالحن فانا قراتموه بکوا فان لهتیکوا فتباکوا و تغنوا به فمن لم یتغن بالقرآن فلیس منا.»

۱۱- مولی محمدباقر مجلسی، پیشین، ج ۹۲، ص ۱۹۱؛ و الشریف السیدالمرتضی، امالی السید المرتضی (قم، کتابخانه آیةالله نجفی مرعشی) ج ۱، ص ۲۴؛ و محمدبن علی بن الحسین بن بابویه (صلو)، معانی الاخبار (قم، جامعه مدرسین)، ص ۲۲۹. متن روایت: «لیس منا من لم یتغن بالقرآن» و روی عن ابی داود و النجاری، ر.ک: التاج الجامع للاصول، ج ۴، ص ۱۱.

۱۲- محمد محمود عبدالعلیم، پیشین، ص ۱۶۱؛ و محمدبن احمد قرطبی، پیشین، ج ۱، ص ۱۵؛ و صحیح مسلم بشرح النووی، ص ۲۹، متن روایت: «ما اذن الله لشیء ما اذن لنبی حسن الصوت یتغنی بالقرآن و یجهر به» و شیخ منصور علی ناصف، التاج الجامع للاصول (استانبول، مکتبه یاسوق) ج ۴، ص ۱۱، وی روایت را از مسلم بخاری و ابی داود نقل می‌کند.

۱۳- ابن قدامی، المغنی و الشرح الکبیر (بیروت، دارالکتب العربی) ج ۱، ص ۷۶۰. متن روایت: «قد روی عن رسول الله (ص) ان قال ما اذن الله لشیء کاذنه لنبی حسن الترنم بالقرآن.»

۱۴- محمدبن احمد قرطبی، پیشین، ج ۱، ص ۱۶؛ به نقل از سنن دار قطنی، متن روایت: «لن الاذان سهل سمح فلا کان اذانک سمحاً سهلاً ولا فلا تؤذن.»

۱۵ و ۱۶- همان، ج ۱، ص ۱۰.

۱۷- ابن منظور، پیشین، ج ۵ ص ۱۴۸.

۱۸- ابن اثیر، النهایة فی غریب الحدیث، ج ۴، ص ۲۳۳.

۱۹- ر.ک: محمدهادی معرفت، التمهید فی علوم القرآن (قم، انتشارات جامعه مدرسین) مقاله رساله ایقاظ الثامنین، ج ۵ ص ۲۰۱.

نمایشگاه دائمی و فروشگاه

کتابخانه

کار خود را آغاز کرد

خیابان انقلاب - بین فلسطین و صبا -
موسسه نمایشگاه های فرهنگی - طبقه همکف

تلفن: ۰۲۱ ۶۴۱۵۲۷۱ - ۶۴۱۵۲۷۲ - ۶۴۱۵۵۴۱ - ۶۴۱۴۸۷۰ - داخلی ۲۸۱

توصیه من این است که به حفظ قرآن همت بگذارید.

«مقام معظم رهبری»

حفظ کل قرآن کریم در یک سال

موسسه جامعة القرآن الکریم
شعبه تهران

تحت نظر حجة الاسلام طباطبایی
پدر سید محمد حسین طباطبایی

دوره یکساله حفظ کل قرآن کریم را
جهت دانش آموزان پسر در سال
تحصیلی جدید برگزار می نماید.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

ویژگیهای دوره:

حفظ کل قرآن کریم با بهره گیری از اساتید مجرب
بین المللی
فراگیری دروس جنبی (علوم قرآنی، عقائد، احکام، مکالمه
با آیات، تجوید، صوت و لحن و...)
اعطای مدرک رسمی حفظ کل قرآن در پایان دوره رایگان
بودن دوره

شرایط ثبت نام:

اتمام کلاس پنجم ابتدایی تا اتمام سوم راهنمایی حفظ
حداقل دو جزء از قرآن به اختیار دانش آموز داشتن معدل
۱۶ به بالا
شرکت در آزمون ورودی در تاریخ ۷۹/۶/۲۱

مهلت ثبت نام:

تا تاریخ ۷۹/۶/۲۰ هر روز ۸ صبح تا ۸ شب

تهران - بزرگراه رسالت - مجیدیه - بنی هاشم جنوبی -
جنب مسجد سید سجاد
تلفن: ۲۵۰۴۷۰۰

